

Prebivavci teh pokrajin se še v hunski dōbi zmirom imenujejo Norici, Nori, in Idati piše, da je vojvoda Actius¹⁾ puntarske nemške Juthunge, kateri so se unikraj Dunaja blizo Vindobone bili naselili, in Norence prevladal. To je bilo leta 433 po Kristusu. Tudi Panoni se še imenujejo v ti dobi. Pod Panonijo pa je spadalo Kranjsko od Ljubljane doli in tudi Štirska od Pohorja doli. Tako bi že vendar pred kakor v začetku 6. stoletja po Kristusu na Kranjskem in Štirnem bili Slovenci živeli?

Tako je, istina je! (Kon. sl.)

Premišljevanje Avstrijanca o cesarskem listu od 9. septembra 1857.

„Njih Veličanstvo naš cesar so po dokončanem popotovanju po Ogerskem v listu pisanem iz Laksenburga 9. septembra 1857 do presvetlega nadvojvoda Albrehta, ogerskega poglavarja, naslednje izgovorili: „Terdne volje stanovito načel se držati, ki so me dozdej pri vladanji moje države vodile, hočem, da se to vsestransko spozná in posebno vsem organom moje vlade za natanko pravilo veljá. Zraven tega pa bo moja zvesta skrbnost tudi na to obernjena, da se bodo različni narodi odsihmal v svojih narodnih posebnostih ohranjali in se bo na izobraževanje njih jezika spodobno oziralo“.

„O teh besedah, ki jih je izgovoril ne kdor si bodi, ampak po natankem prevdarku avstrijski cesar sam, katerih visoki politiški pomen je čez ogerske meje segel po vseh pokrajinah širocega cesarstva, in ktere, čeravno zginejo čerke in glas razbobni, kadar blisk svoje znamnja z žarom in plamenom v oblake zapiše, in grom doneče besede vsemu svetu oznani, vendar one pisane od mogočne vladarjeve roke nezbrisljive in visokočastitljive ostanejo ter na zvesto pokoršino ven in ven budé, — o njih hočem tukaj nekoliko premišljevat, kolikor namreč národnost zadevljejo in ž njo na tesno sklenjeni jezik“.

„Avstrijanec ne po kronovini ampak v širjem pomenu, nisem zmed tistih Avstrijancov, kateri — oziroma na ces. nemško rodbino in gledé na splošno imenovanje vseh državljanov poleg kronovine Avstrije — Avstrijanstvo v ekskluzivno nemštvo stavijo, in Nemeec po kervi in odreji sem zmed tistih Nemcov, ki vsaki drugi narodnosti opravičenost in vrednost iz serca doznajo in velikosti nemškega naroda na pogin družih narodnost ne zidajo“.

Tako piše v mični, branja res vredni knjižici z zgornjim naslovom Jožef Wenzig,^{*)} vodja realnih šol v Pragi, in iz teh „premišljevanj“ menim, da ne bo napak, ako za „Novice“ nekoliko posnamem in sicer tolikanj raji, ker je glas, povzdigovan s ptuje platí, za pravico in poštenost in potrebo narodnih prizadev brez dvombe toliko krepkeji buhálo zoper stermogledne ovire naših domačih in unanjih nasprotnikov.

Ker cesarski list zapoveduje, da naj se različni narodi odsihmal v svojih narodnih posebnostih ohranjajo, pisatelj v I. razdelku vprašanje pretresuje, ki se v premišljevalcu nehoté obudi:

„Kaj? ali se na Avstrijskem zastran narodnosti in jezikov dozdej ni ravnalo poleg teh cesarskih besed?“

Po napeljanji raznih dokazov, posebno s Českega in z Ogerskega, da se je narobe godilo, sklene rekoč: „Ob kratkem: na Avstrijskem so poprej po šoli in vradnii, v opravištvu in občevanji, in celó v družinskem življenji gospodovali Nemeec, Mažar in Lah, in vsa stiska je težila slovansko pa tudi rumensko narodnost in jezik, ako-ravno Slovani polovico storé avstrijskih prebivavcov“.

¹⁾ Aetius dux Noros edomat rebellantes (Idatius in „Chron. in Bibl. S. S. Patrum“ VII, str. 1234.

^{*)} Knjižica Wenzigova je pravi biser med sedanjim slovstvom, in tako izverstna, da jo prestavljajo povsod v svoje jezike; tako v Zagrebu itd. Vred.

„Zlahkoma bi se velika pretresna podoba obrisala od otožne nekdanjosti, in skoraj me mika to storiti; al pregrenke spomine bi dramila, in namen tega spisa je naravnost ne zahteva, toraj risalo odložim“.

Imenitniši je namreč tukaj drugo vprašanje, ki v premišljevalcu vstaja: „Ali je pač mogoče, da bi se stran narodnosti in jezika tudi odsle poleg cesarskega lista neravnalo?“ In žalibog! ne more se razun z glasnim: da! poterditi. Zakaj? razlaga pisatelj v II., ker vse naše okolišine resnični speljavi ces. volje niso ravno prijazne imenovati. Memo načela namreč narodnosti mora kakor v vsaki monarhii tudi za Avstrijo veljati načelo državne edinosti. Nad mnogoternostjo mora edinstvo kraljevati, se vé da ne v večji meri, kakor je ravno treba. Al kdaj je mera prava, in kdaj med načeli resnična harmonija? To utegne pač natora v svojem gospodinstvu gotoviti, — al slabostni človek! kako rade se mu vse njegove umetne dela pekedrajo, v katerih ali prevelika edinstvo ali pa premnoga različnost soglasje kazí; in kaj še le pri vladanji obširne države! Kolikanj le je treba, preden se prava mera zadene v redu, in osnuje priležna razstava moči! In ravno zavolj teh težavnost utegne državna edinstvo hram postati, v ktere se hoče vse pometati, — past, v katero se vse prek zaganja in lovi. Naj zraven le še stranopetna misel pritisne, da bi vendar iz mnogo ozirov bolje biti utegnulo, ko bi se edinstvo na pr. po francozki obliki strojila, in mnogoternost — po nji je!

Nadalje. Nemški jezik je za državnega povzdignjen.^{*)} Zoper to ni kaj ugovarjati. Splošen jezik v državi vpravištvu pospešuje, občevanje polajšuje in za to je nemški med vsemi gotovo najbolj pripraven. Verh tega — kter omikani človek je dandanašnji le z enim jezikom zadovoljen? — Vsi taki in enaki nagibi za učenje nemškega jezika na Avstrijskem res niso prazni. Al ravno iz vslednjega njegovega častitanja se lahko spozná, kako rado da se zgodi, da nemški jezik namesti prijateljske vezi le veriga in okova postane, in da utegne že zavoljo svojega povzdignjenja do te časti marsikje trinožiti. Z jezikom tovaršuje slovstvo, vse mišljenje, vsa človeška notranjost, vse človekovo izobraževanje, ves blažji del narodnosti. Jezik in narodnost se vzajemno vznašata, in kjer jezik zastaja, zamira tudi narodnost.

Privzemimo tudi navado. Navada je železna srajca. Opomnili smo, da se nekdej v Avstrii ni ravnalo poleg cesarskega lista. Dolga navada pa — kako težko se je od nje ločiti, in kako lahko tudi z dobro voljo zopet va-njo zajde človeška slabost!

Pomislimo nezložnost, s katero je speljava unih cesarskih besed v mnogojezični Avstrii sklenjena, ki je posebno nepriležna in težavna za državne vradnike, — za ravno tiste organe tedaj, ki bi mogli cesarsko voljo spolnovati. Poznati bi mogli narod popolnoma, med katerim jim je mesto odločeno. Poznati njegov jezik, nrave in šege, slovstvo in zgodovino, značaj in življenje, dušo in telo vseh raznih avstrijskih narodov prav in natanko. Al za pridobivanje tacihih potrebnih znanost na Avstrijskem še zmiraj manjka pripomočkov in naprav. Avstrija ni samo za ptujca, ampak žalibog! tudi za domačina po mnogo in mnogo ozirih še „terra incognita“ — neznana dežela. Višjim organom v njih višavah zginjajo posamesnosti in posebnosti, nižji se v svojih nižavah nad njimi spodtikajo in va-nje zadergujejo. V tacihih tesnobah ni čuda, ako marsikteri organ serčno hrepení po francozki osnovi brezozirne strimbe in enoličnosti, in hrepení tolikanj bolj, ker stran vpravičenosti

^{*)} „D. h. sie hat, wenn ich den Sinn recht fasse, als Commandowort beim Militär und als Sprache der Behörden unter einander zu dienen, sowie, von den Hauptschulen angefangen, an jeder Schule wenigstens einen Lehrgegenstand zu bilden.“ str. 14.

in vrednosti različne narodnosti in jezika najbolj napčne misli po svetu oprezvajo.

Tudi ne prezirajmo neprikrivanega strahu pred velikim številom Slovanov v Avstrii, ko bi se jeli zavedati in krepiti in strinjati. Že v naši državi štejejo okoli 20 milijonov, po turških okrajinah jim je bratov dovelj in za njimi stopi ruski velikan. — Niso sicer tajiti nevarnosti, ki utegnejo iz teh okolišin nastopiti; al ta očitni strah, nam je nova oviravna prilika pri zverševanju cesarskih zapoved.

Ali je pa tako — gotovo krivično — nasprotovanje pripraven pripomoček za odvracanje te dozdevne nevarnosti? — je drugo vprašanje.

Pomislimo naposled žalostno resnico, pa vendar resnico, da različni avstrijski narodi v manjši ali večji, iz zgodovine speljevani, v zgodovino napeljevani neprijaznosti in osornosti med saboj živé; da mora posebno Slovan to krivogledno ravnanje okušati. In da Slovan to občuti, je znano. Česki pregovor pravi: „Nemec ne bo Čehu prijazen, dokler se kača ne bode grela na ledu“. Ta resnica mora avstrijskega domoljuba spekat na dno serca in tolikanj huje, ako verh tega še hujskanje pomislimo marsikterih unanjih nemških časnikov, ki so jim nenemški avstrijski narodi ravno ko priklateži in pritepenci v nemški domovini, ko zaničljivi helotje med izvoljenim ljudstvom; in zatoraj za ponemčenje Avstrije neprenehoma kerhajo strupeno zbadno però. Ali ni moglo pekoče žaliti, ko se je ob nedavni vojski le od nemških bodal pisarilo, pa še s čerko ne opomnilo od trum in trum nenemških vojakov, ki so za Avstrijo in Nemčijo po Laškem kri prelivali! — Ali mora taka samopfidnost in gerdobnost speljevanje cesarske volje pospeševati?

In kolikor bi človek bolj vertal in se oziral po naših okolišinah, toliko več bi iz tamotne gošave prišumelo tistih „mogoče da ne“; — vendar bodi teh zadosti.

Zatoraj se obrnimo k tretjemu vprašanju: Ali se namreč pri obilnosti tistih „mogoče da ne“ tudi res ne ravna stran narodnosti in jezika poleg cesarskih besed? „Res ne“: pisatelj v III. na to vprašanje odgovori in resnico svojih besed z nekolikim razloženjem narodnostnih zadev na Českem dokaže, kjer ga posebno zanimarno tako rekoč osorno obnašanje domačih plemenitšev proti českemu ljudstvu prav v živo zbada, in mu popačevanje českih krajskih itd. imen ter njih divjaško ponemčevanje ušesa jako žali.

Jaz pa menim, da bi iz te umetnosti memo vseh družih narodov Slovenci preizverstno skušnjo napravili in da morajo naše lepotinske čutnice že neznansko zabrušene in oterpnjene biti, ker se enakim divjeglasi spakam še ne moremo in nočemo odpovedati. Kakor bi namreč ponemčeno ime kmeta pogospodilo in vaške lajnate ulice potlakalo; kakor bi enako preošemljene neugode selom še le obstatno pravico delile in v farmane pobožnega duha vlivale, se s ponosno urnostjo uboge slovenske reve devljejo na naklo, in pod kladvo ž njimi hiti. „Malenkosti! kdo bi se pameten nad njimi spodtikal!“ — pravi ta in uni.

Prav, če so malenkosti; zatoraj pa naj poptujčevavna skerbnost že odneha nad njimi kerhati svoje škerbaste tesla, in narod ji bo za to veledušno prizanesljivost resnično hvalo vedil. Toliko memogredé. (Kon. sl.)

Národne pripovedke iz Varaždinske okolice.

Nabral M. Kračmanov.

1. Kak se je izpunila senja.

Bil je jenput neki grof koji je dal grad zidati, a imel je tri sinove. Da je bil grad gotov rekel je: vezda bumo vsi vu njega spat išli i vsak mora mi zutra povedati kaj je senjal, ar to će biti istina. Ovi tri sinovi su skup vu jedni hiši spali, onda se najstareši i srednji spominjaju kaj bi v

jutro ocu povedali. Naj stareši veli: ja bum rekel da je bil vu našem dvorišču zdenec iz kojega je zlato zviralo, ar si je mislil, da se bu ocu dopalo. A srednji veli: a kaj čem ja reči? ja bum pak rekel, da je tu, gde je ova šuma, bilo lepo polje i sama pšenica je rasla. I to je dobro, veli naj stareši. A naj mlajši si je mislil: a kaj čem ja reči? pak veli: a ja bum ono rekel kaj se mi bu senjalo. Vezda idu spat. V jutro mahom dal je je grof zvati i pita najstarešega: kaj se ti je senjalo? On veli: senjalo se mi je, da je bil na dvorišču takov zdenec, da je zlato iz njega zviralo. Dobro je to, odgovori grof. Onda pita srednjega: a kaj se je tebi senjalo? On veli, da je tu, gde je šuma, bilo polje i rasla je sama pšenica. I to je dobro, odgovori grof. Onda pita naj mlajšega: a kaj se je tebi senjalo? A on veli: senjalo se mi je da su mati donesli vodu da sem si ruke pral, a otec ročnik za brisanje. Onda se grof razsrdi i veli: kaj bi ti rad da bi ja i tvoja mati tebi slugi bili? Onda pozove svojega jagra i veli mu da ga naj vstrli. Nu prvo kak je ž njim išel, prosil je za boben, i grof mu je dal boben. Onda idu z jagrom i da su vre daleko vu šumu došli rekel je jager: vezda te ja moram streliti. A on se počne moliti da ga najпусти pri življenju. A jager veli: ja te ne mrem pustiti, ar mi je grof rekel da moram tvoje oči donesti. On se pak začne moliti i veli da naj svojega psa zakolje i mu oči donese, i da on nigda više ne dojde nazad. Onda ga je jager pustil i učinil je tak. A ov ide po šumi ne znajući kud i kam i navek si je bobnal. Ondi je došel do jene kučice gde je jena baba van došla. On veli: dober den, mamica. Ona odgovori: bog daj, moj sinek, i rekla je: da ti ne bi vezda rekel: dober den, mamica, ne bi odisel živ od ovud. A on veli: da pak vi ne bi rekli: bog daj, moj sinek, bila bi i vaša zadnja vura, ar za menom ide mnogo vojnika. Onda ga je ona pitala: očes iti k meni v službu? i on je išel. Onda mu je dala pušku i rekla je, da naj ide njim nekaj za pečenku streliti. On ide i najde najprvo vranu pa ju hotel streliti, a ona se mu začne moliti da ju najпусти, i pustil ju je. Onda je išel dalje i našel je vuka, hoče ga streliti, pak se mu i on začne moliti da ga najпусти, i pustil ga je. Onda ide dalje i najde sraku, i ona se mu začne moliti, i pustil je i nju. Onda je išel dimo i baba ga je pitala: jeli si kaj donesel? A on veli: nisem, ar nisem niš našel. Onda mu je dala jesti i da se je najel mu je rekla da naj konja na pašu tira i da ga na večer nazad dimo dotira, drugač bu zlo za njega. On tira na pašu i zaspal je poleg konja, onda pa se konj skrije. Da se on prebudi, vidi da konja ni. Onda postane žalosten i iskal ga je po šumi i na jenput vidi vranu i ona ga pita: kaj ti iščeš? A on veli: konja sem zgubil. Onda mu ona reče, da naj ide i pazi na on grm na kojega bu ona zletela i na on grm naj oglavnik hiti i taki bu konj van došel. On ide i tak vučini i došel je konj van. Onda ga je tiral dimo, i da je dimo došel, mahom ga baba pita: kaj si dotiral? a on veli: je sem. Onda mu dá baba jesti i da je jel, ide baba vu štalu i vudri po konju. Zakaj si se, veli, ne bolje skrili? A on veli: sem se skrili na tri klastre vu zemlju, pak me je našel. Onda drugi dan pak mu je rekla da naj tira konja na pašu. On ga je tiral, pak ga ni hotel iz ruk pustiti, neg ga je navek v ruki držal, i ipak ga je sen vukanil i zaspal je, tečas se pak konj skrije. Da se prebudi pak ne najde konja. Da ga je iskal zestane se z vukom i vuk mu veli: kaj ti iščeš? a on mu veli da mu je konj zginul. Vuk mu veli: pazi, poleg kojega grma bum ja bežal, na on grm hiti oglavnik i triput ž njim stepi, onda ti bu konj van došel. On ovak načini i konj dojde van. Onda ga tira dimo. Baba mu dá jesti, onda pak ide vu štalu pa vudri po konju. Kaj si se, veli, ni bolje skrili? a on veli: skrili sem se šest klastrov vu zemlju pak me je našel. Onda tretji dan pak mu veli konja na pašu tirati. On ga tira i je sedel na njem da mu ne bi pak vušel, ali

mladih cimic poškodovale; kar je moč, naj stojé pletev opravijo.

6. Lan, ki si ga za seme odločil, se puli, kadar so glavice že rujave, zernje pa rumenorjavo in že terdo; če je pa za predivo namenjen, populi ga kmali ko je ocvetel in so steblica, na katerih so glavice, terde postale.

7. Lan naj se suh in v suhem vremenu puli; ob enem ga pa tudi plevéla otrebi in po velikosti štibelj preberi; enako velike štiblje naj se vsake na svoj kup devajo. Populjeni lan se ne sme razgerniti, ampak v snopičih tako razstaviti, da glavice vkup, korenine pa narazen gledajo, in se postavijo tako, da jih sapa lahko ne pomeče. Populjeni lan se mora pred dežjem ali pred večerom v snopiče razstaviti. Iz tacega lanú bo najboljše predivo, katerega ni dež pomočil, dokler je v razstavih bil.

(Konec sledí.)

Zgodovinske reči.

O Polkonjih, Pesjanih in Pesoglavcih.

Prinesek k staroslovenski zgodovini.

Spisal D. Terstenjak.

(Dalje.)

Leta 448 je gerški cesar Teodozi II. poslal svojega poslanca Priska v Attilov tabor. Ko je Priskos prek Dunaja prišel, so mu domači prebivavci, kateri so po vaséh stanovali, prinesli prosa za živež in medú za pijačo „ὁ μέδος ἐπιχωριως καλούμενος“. ¹⁾

Ker je Attilov tabor stal v Panoniji ²⁾, in ker so mu domači po vaséh stanovajoči prebivavci prinesli prosa in meda, tedaj ti ljudje niso bili drugi kakor Panoni.

Od Panonov pa že Dio Cassi ³⁾ piše dvesto let pred, da le živijo ob prosu. Ammian ⁴⁾ Marcellin pa še pristavlja, da si Panoni tudi varijo iz ječmena in zernja (frumentum) pijačo, katero imenujejo v svojem jeziku sabaja. Kaj je „sabaja“ drugega, kakor pijača iz zobí. Zob v vseh slovanskih jezikih pomenja: Fruchtkörner, frumentum.

Tudi sv. Jeronim, kateri je leta 420 umerl, omenja te panonske pijače: „sabajum“ = zobaj. ⁵⁾

Proso, pšeno, kaša je še sadaj in odnekdaj bila najpoglavitniši živež Slovanom. Že Leo Sapiens ⁶⁾ piše: Utebantur Slavi ad victum millio, in Maurikios: Slavi abundant copia terrae nascentium, praecipue vero millii et panici (Maurikios, Stratag. II. cap. 5).

Prebivavci panonski za Priska so živeli po vaséh (κατα χωμάς), tako ravno tudi Panoni za Dio Cassija po vaséh in marofih v obiteljih (Familienstämmen), in komu ni znano, da Slovani do najnovejše dóbe stanujejo v obiteljih? ⁷⁾

¹⁾ Priskos v „Corp. script. hist. Byzant.“ Bonn 1829 I, 183.

²⁾ Šafařík in Klaproth mislita, da je Attilov tabor bil blizo Tokaja. Priskos piše, da ne daleč od rek Tysia, Tibisia in Drika (glej Stritter I, 496. confer. 499, 503). Slovanski Panoni so pod svojim vojvodom Batom segali do Srema, kjer je stal mons almus, današnja fruška gora. Mons almus, je prestavek domačega imena srem, kar pomenja: felix, beatus, almus. Primeri Sremič, vinska gora pod Vidmom kraj Save, kjer „almum vinum“ raste. ³⁾ Dio Cassi 49, 35. ⁴⁾ Ammian Marcell. 38, 8. ⁵⁾ Primeri moj članek: Jeli je bil sv. Jeronim Slovan? v „Novicah“ 1859 Nr. 26. ⁶⁾ Leo Sapiens Tactic. cap. 18. ⁷⁾ Appian („Illyrica“ cap. 22) piše o Panonih: „da nimajo vsemu panonskemu narodu obóih poglavarjev“; primeri, kar se o severnih Slovanih piše: „Ne morejo nobenega vladarja med seboj terpeti“. (Adam Brem pri Schloezerji stran 59. Diethmar 329). Dalje piše Prokop (pri Stritterji II, str. 28. 29.): „da niso enemu edinemu možu pokorni, ampak, da že od starih časov sem živijo v demokratičnem ustavu (ἐν δημοκρατία), ker sreča in nesreča pridete na občni račun vseh“. Traki so imeli mogočne kralje, tudi stari Illiri; že iz uprav državni se spozná, da Panoni niso bili ne Traki ne Illiri. Če še primerjamo, kako so se stari Panoni vedli v boji, bomo sopet našli slovansk značaj. Panoni so iz logov napadali rimske vojake (Appian Illyrica cap. 22),

Zato je že slavni Šafařík pri teh Priskovih besedah opazil: „Kdo Slovana ne spozná po prosu in medu? Razun tega še se ima pomisliti, da Priskos o domačem v vaséh stanovajočem narodu govori, kateri je celó različen od Hunov po njem imenovanih οἱ βάρβαροι. Do gotovega je znano, da so Goti, Burgundi, Vandali, Kvadi v onih deželah ravno tako malo za poljedelstvo in domačijo skerbeli, kakor Sarmati, Huni, Avari, Bulgari, Kosari, Plavci itd., temoč, da so od grabeža in od dela svojih podložnikov živeli. Da bi tukaj (v Panonii) ne bilo naroda, kateri je polje obdeloval, bi gotovo finski in sarmatski tolovajski čopori na eni, in germanski na drugi strani ne bili v te dežele planili; tukaj so lahko, ker so v tujih deželah polja obdelovati navajeni bili, pol tujega dela potroševali, in če ni bilo več ničesa zavžiti, se dalje naprej pomikali“. In malo dalje naprej: „Če vse to dobro prevdarimo, se poterdi mnenje, da so Slovani že pred šestim stoletjem v Panonii stanovali. Če pa so Slovani v resnici tukaj prebivali, tedaj te Slované le za ostanke onih po Nestoru od Vlahov (Gallov) iz Panonije in Ilirika pregnanih prvotnih Slovanov spoznamo“ (glej Šafařík „Slov. starožitn.“ I, 11 in I, 15).

Slavni Šafařík je naimer zmirom terdil, da so do 400 pred Krist. med Adrijo in Karpati Slovani stanovali, al mislil je, da so jih Vlahi éz Karpate k svojim soplemenikom v severu bili pregnali.

Vendar Priskovo izvestje je ostroumnega moža prepričalo, da so v zgodovini drugih, v Panonii stanovavih narodov, kakor Sarmatov, Jazygov, Gotov itd. bile skrite tudi prvotne slovanske plemena.

Pa ne samo v zapadni Panonii, temoč tudi v večji strani srednjega in iztočnojužnega Norika so se še ohranile betve Slovincov od prihoda Vlahov v te pokrajine 400 pred Kristusom do prihoda novih severnih slovanskih betev v šestem stoletji po Kristusu.

Panoni za Dio Cassija so ravno tako dobro bili Slovani, kakor Panoni za Priska. Dio Cassi, kateri je leta 220 po Kristusu bil državni opravnik, piše, da so dobili ime zavoljo platnenega oblačila z rokavi, katero so v svojem jeziku imenovali παννος, to je panoš, primeri ruski: panja „ein leinener Weiberrock“. Še dandanašnji Kranjci in štirski hlačarji imenujejo sosedne Horvate zavoljo njihovih biz (platnenih berguš) Bizjake, Gorčani pa Dolance Bergušarje zavoljo berguš.

Leta 449 je tudi rimski cesar Valentinian III. odpravil poslanca k Attilu, med katerimi je tudi bil Primut, poglavar Norika. Že na drugem mestu sem dokazal, da je Primut čisto slovansko ime, in da se je tako tudi velelo staroslovensko božanstvo enako z indiškimi Parvanta, gospodarjem gor, ktere so Indi imenovali parva, Slovenci pa Prim, Primsko, zato še na Kranjskem več ostrih gor ima te imena. (Konec sl.)

Premišljevanje Avstrijanca

o cesarskem listu od 9. septembra 1857.

(Konec.)

„In“ — nadaljuje pisatelj v VI. — „in prišel sem do tje, kamor sem hotel priti. Da list presvitlega cesarja od 9. sept. 1857 splošno veljavo, presežno detje doseže, si mora slednji Avstrijan poleg cesarskega gesla „viribus unitis“ po moči prizadevati, da bode cesarska beseda resnica postala, kar se bo toliko prej zgodilo, ako se bo sprevidilo, da cesar s temi besedami, da naj se namreč razni narodi v svojih posebnostih narodnih ohranjajo in njih jeziki spodobno spoštujejo, niso samo

je radi v mužnate kraje zapeljali. Ravno o takošnem načinu bojevanja starih Slovanov piše Maurikios (pri Stritterji str. 274, 276; primeri tudi Leo Pacif. 18, §. 107.

izgovorili, kaj da je vsakomer modro in pravično in za Avstrijo naravnost potrebno, temuč, da so ž njimi tudi z deržavniško bistrostjo neogibljivo potrebno našega časa, živo vprašanje zdanjosti zaznamovali, kterega primerno rešenje se ne sme in ne more dlè odlašati“.

„Narodnost, v posesti natorne in deržavne pravice, naj se razvija in raste. Kaj pa med njo spada? Vse telesne, dušne, serčne in značajske narodove posebnosti, njegove posebnosti v noši, šegah itd., najbolj pa tisto, v katerem se vse njegovo unanje in notranje bistvo tako rekoč verhuni in je z družimi posebnostmi prav na tesno sklenjeno — jezik. Čeravno je med temi posebnostmi veliko privajenega in pridobljenega, je vendar še veliko več prirojenega, česar se človek ali narod ne more po svoji volji navzemati ali znebiti, česar si z vsem prizadevanjem ne more pridobiti, se ga z vso silo ne more rešiti, in kar, čeravno ko oblikljivo in pregibljivo, vendar ko stanovitno znamenje na sebi nosi. Tukaj se nam razodevlje moč, ki kratkimal človeška ni. Tu stojimo pred natoro, ktere stvarnik je Bog. Človek utegne deržave sklepati, narodov ne more vlivati, narodnosti ne ustvarjati. Zatoraj ne ravnajmo z narodnostjo tako preširno in brezvestno, kakor se dan današnji rado godi, ko se ona, če tudi ne za kak zleg (na Slovenskem pač!) vendar za kaj nepomenljivega, nepotrebneega, nekoristnega — otročjega celó razglašá; išimo marveč v nji zakon natorne in modre Božje namene“.

„Živali, rastlini, kamnu pravičnost prisojamo, in otrokom priporočamo, da naj ničesa po nepotrebem ne ukončujejo, ker ima vsaka stvar s svojimi lastnostmi kako posebno namembo. Prisojamo vpravičenost lastnijam posamesnih družin in posamesnih ljudi, in se pri odgojevanji na-nje oziramo. In narodnosti, ktere znamnja so na množici družin, na trumi posamesnih ljudi očitne, nji naj bi pravice ne priznavali, ko ji je vendar Bog med stvarjenim svetom tolikanj imenitno in pomenljivo mesto odločil!“

In kako da je Bog poleg analogije potrebne mnogoternosti v natori tudi človeški rod razcepil v različne dele, kterih slednji bi poleg svojih lastnij splošne Božje namene človeštvu odločene versil, — pisatelj nadalje razlaga. Al ker naši nasprotniki v svoji skerčenosti in neobčutnosti nobenega okusa nimajo za take sladke jedi, ker jim je višje duševno življenje že vse oterpnelo in le še iz razsušenih viter sebi in družim okorno obleko pletó, nočem „Novičnega“ prostora z lepimi besedami v tej zadevi zastavljati in le konec tukaj pripišem:

„Na mnogoternosti narodov sloni blagor človeštva. Kolikokrat toraj mu je enoličnost protila, se je mnogoternost krepko oglasila. Človeštvu ni žugala večja enoličnost kakor po Rimljanih, ki so prav okrotno vsem premaganim narodom pečat svoje narodnosti na čelo pritiskali, — njihovo gospodovanje je nehalo in nova narodovska mnogoternost se je pokazala. Narodnost toraj zaseda imenitno mesto v natornem gospodinstvu, v gospodarstvu Božjem; ima toraj pravico biti, vstati in rasti“.

Memo družega, kar pa ne sega tolikanj v našo reč, čeravno je resnično, piše Wenzig nadalje:

„Al utegne kdo zaverniti: Akoravno naj mnogoternost sploh obstoji, ji vendar ne bo škodovalo, ako se temu ali unemu delu kterega naroda druga narodnost ali saj drug jezik vcepi. To utegnejo deržavni oziri velevati.“ Pregovor svari in opominja: „Z majhnim se začne, z velikim se jenja“. Poterdim, da naj se odrastliki ali deli narodovi s kako vsem prilično vezjo sklepajo, kakor na pr. Nemci z občnim književnim jezikom, kajti to jih krepí; da bi se pa temu ali unemu narodovemu delu ptuja narodnost vsajala, tega ne morem poterčiti. Bodi vsa cena, vse spoštovanje deržavnim ozirom, ki jo zaslužijo, vedé, da druženje človeštva v deržave zgolj po narodih ni mogoče poleg vsega zgodovinskega razvitja, celó poleg zemeljneega obraza ne;

vedé tudi, da narodnostno načelo ni ne pri odreji, ne pri vladanji najvišje in edino pravilo. Ker pa je vsaka narodnost pregibljiva in preoblikljiva za vse dobre in poštene namene, deržava pa le takošne namerja: ne sprevidim, iz kakošnih potreb bi deržavni oziri deržavljane prenarodovali. Ako ti oziri hočejo, da naj se nekteri narodovi udje, na pr., bolj oblikani, zraven maternega jezika tudi kterega družega naučé, i! tedaj naj se oskerbé pametne, priležne naprave za to potrebo; al iz tega še ne izhaja, da bi se mogli domačega zavolj tega znebiti in odvajati. Ne bodo se ne branili učenja ptujega jezika, ako se jim ne bo bati, da se jim s ponujanjem ptujšine hoče materni jezik in ž njim vred tudi narodnost kolikortoliko jemati; zakaj z jezikom se zgublja narodnost, ker si oba neskerhljivo tovaršijo delata. Kolikor narodov, toliko jezikov; in ko bi se danes nov narod obudil, svoj jezik bi govoril“.

„Ima pa narodnost pravico do življenja in vsled tega tudi do rasti (pravi pisatelj v V.), ker se o njenem spodkopovanji narod v počasen, pa gotov pogin na duhu in telesu, po blagostanji in npravstvu obsoja, ko si nasproti z gojenjem svoje narodnosti narod vsestransko storivno sposobnost pridobiva; ima toraj ne samo pravice, ampak tudi dolžnost, pervega stanú ko za človeka nevrednega se braniti, in po družem z vso močjo hrepeneti. Karkoli se tudi počne in zmišlja v vspešno prenarodbo, delo bo šlo le počasno spod rok in tolikanj bolj počasno, kolikor večje je narodovo število in posede krepkeji ohranivni nagon ter upornišo moč. Natora sama, hoté mnogoternost narodov, je nenatornemu ravnanju neprestopljive ovire na pot zavalila. Koliko let so potrebovali siloviti Rimljani, da bi bili polatinčili nekoliko svetá, in vendar skor nikjer niso dela doveršili, najmanj pri Gerkih in Germanih, ki so naposled v zahvalo njih mogoštvo razsuli. Kako dolgo je terpelo, preden so severne slovanske dežele ponemčili, al niso mogli ondašnjih slovanskih prebivavcov deloma z grozovito vojsko pokončati in vendar, še dan današnji so njih ostanjki sém ter tje raztreseni. Po navadi se prične prenarodovanje z vsilovanjem ptujega jezika. Z njegovim sprejetjem se zgodí ravno ko preselitev v ptuje slovstvo, v ptuje mišljenje, v drugo občnijo, v inakoverstne pride. Onak preseljenec kos za kosom prirojene narodne obleke s sebe terga, akoravno se je nikdar ne more popolnoma znebiti, in mu duševna starina zmiraj nagajljivo skozi novino poseva. Dolgo terpi in rod za rodом merjé, preden se staro z novim v kaj kilovega zvari. Natora sama se pod takim teslom zvija in se bojuje in brani in kopotljá z vso močjo zoper tako grozovitost, ktere žalostne nasledke v spodtiki in okornosti jezika v očitno tožbo neutajljivo razodevlje. Veliko časa mine, in toliko več, kolikor priletniši je človek, preden svoj jezik pozabi in se ptujega privadi. Velikrat ima misel, al besede mu za-njo manjka; velikrat vé besedo, ali nezmožen je, da bi pravo misel z njo vezal in dopovedal; in ako ima tudi oboje, se mu naposled materialni jezik sam upira in mu pokoršino odpoveduje. Po notranjem in unanjem zaviran in zadrževan v kipenji čutil le najraje po starem natornem pripomočku sega. Poprejšnje branje in občevanje, ter poprejšni pridi mu čedalje bolj ptuji prihajajo in vendar se v nove okolišine ne more zložno vkiriti. Je namešana nadloga in reva, ne v starem ne v novem za rabo, za nobeno reč ne merzel ne gorak, za norčijo pomilovanja vreden, in vendar spaka zaničljiva dovolj! Exempla sunt odiosa. Kaj pa, kadar se taka nadložnost med narodom jame kužno širiti? Narod zastaja v duševnem življenji; duševno ubožtvo materialno tira za seboj: materialno pa rodi telesno in npravno nezgodo. Resnica je očitna. Spolnovanje svetih zapoved: „Spoštuj očeta in mater“, in „ljubi bližnjega kakor sam sebe“, jame pešati, zakaj sinovi in hčere narodove se vadijo jezik, in z jezikom ne samo slovstvo in zgodovine svojih prededov, ampak tudi občevanje, pride, djanje in nehanje lastnih staršev in sorodnikov znimar pušati, in ko

jim spoštovanje do naroda ko širjega družinstva ponehuje, jim tudi čislanje ožje domače družine čedalje bolj zginja. Hlapljenje narodne vezi tudi družinsko razpuša, in spoštovanje do vsega, kar posede in suče oblast, se naravnost spodkopuje . . . . .“

„Kako krepko življenje pa se budí v narodu o gojenji narodnosti, ko namreč preiskuje in spoznava svoje lastnije, in v svojem djanji njih veljavo spričuje, ker one so moč! V domačem jeziku se razvija narodu duh in serce najložeje, najhitreje, najvarniše. Narod si po tem ne služi samo suhega kruha v potu obraza, in svoje otroke z nekoliko več ljubeznijo pestuje, kakor neumna žival, temuč obdeluje tudi slovstvo, se giblje v umetnostih, in znajduje koristne reči; materialno blagostanje raste, in rojaki se povzdigujejo od ljubezni do samih sebe in do domače družine, do darovavnosti celó za ves rod. Ali se naj oprem na izgled Gerkov in Rimljanov, ki jih [tolikanj občudujemo? Francozi se čutijo ko „grande nation“, in to jih vnema; Anglež se je spoznal za Angleža, in to mu delí velikost, in Nemci — ali bi bili res kaj prida postali, ko bi se bili še nadalje ko nekdanj francozili? Nikakor ne“. In Slovenci! rad bi vidil vašo čudovitost, ako se bote v eno mer le po ptujem kopitili, bo vas le ptuje devalo na vlak, kakor dervar štorasto kladvo na rajs! — „Ali tedaj prenarodovanje ni nespametno, škodljivo, neusmiljeno, grozovitno? In kdor se od naroda luši, ali ne ravná pregrešno, ker prvič sam sebe nevarno spakuje, in drugič narodu krivico dela, ker se mu bolj ali manj odteguje, mu svojo hasnovitost odrekuje, ko ima vendar sveto pravico do njegovih zmožnost in moči!“

„Utegne pa kdo ugovarjati: „Čemu le se truditi z odrejo narodov poleg njih lastnij, ko se pri sedanjih okolišinah svetá, pri pogostoma občevanji, neprenehoma stiskovanji, in polagoma zrašanji narodov njih popolnoma zmešanje napoveduje“. — Težko težko se bode to zgodilo. Še je na svetu, v Evropi celó krepostnih narodov dovolj. Viditi je marveč, da se v Evropi natorno-sorodni življeji zadevajo in tudi sprijemljejo ne v pomešanje, ampak v natorno priležno sostavo. Ako se nevarnost, ki v tej prikazni zdanjim državnim okrožjem pretí, ne more tajiti, je vendar iz popolnoma, hvala Bogu! čisto problematičnega pomešanja vzhajóča nezgodi še dokaj večja nevarnost. Pri prvi se utegne redoma tok in pristna struga napeljati vedé, s kom da je opraviti; pri drugi pa bi vso pretečenost, vso zgodovino in oblastnijo razdjavna, prav kavtiška čobodra nastopila, in počakati bi se moglo, kakošne čudne nove prikazni da bi se iz nje izcimile. Najboljši pripomoček toraj za odvernjenje druge, in za čisto oslavljenje perve nevarnosti je spoznavanje, izobraževanje narodov ko tacih. Zanimarjeni in zatirani, zbudaljeni in sprideni narodi — ti edini so nevarni“.

Ko je toraj pisatelj od „imenitosti“ govoril, ki jo narodi po svoji mnogoternosti med svetom premorejo, in v storivnosti, ki jo po gojenji svoje narodnosti zadobivajo, tudi njeno vpravičenost dokazal, spričuje vred tudi njeno vrednost. In kolikor bolj se dandanašnji narodno čutilo sém ter tjé samopašno obnaša, toliko bolj se sprevidi, da zanemarjanje ali celó zatiranje narodnost le slab sad rodi, in da je njih skerbno izobraževanje potrebno“, kar pisatelj v VI. bolj obširno izpeljuje.

„Ko namreč cesarski list veli, da naj se različni avstrijski narodi v svojih narodnih posebnostih ohranijo in naj se izobraževanje jezikov spodobno podpira, poterja resničnost naših dozdanjih razlag, list sam pa v teh mislih dobiva primeren komentar. Njegove besede pa očitno tudi tistim nasprotujejo, ki blagostanja Avstrije le v njeni ponemčbi išejo“.

Pisatelj tedaj nadalje napčnost te misli korenito dokazuje, in podpore, na ktere ponemčbini verniki svoje modro-

vanje zidajo, dobro povija pretresovaje njih kerhkost, njih škodljivost in njih zblojenost naposled. Pravijo namreč, da bi bilo Avstrijo ložeje vladati, ko bi iz toliko mnogoverstnih delov ne bila sestavljena; ali pa, da bi potem zdanja osornost in neprijaznost med narodi nehala; da bi tudi Avstrija večjo posest in veljavnost v nemških zadevah s tem pridobila itd., kar še tistih piškavih teorij enaki glasovi po svetu trobentajo.

Ker se pa brušenje teh sanjarij nikakor ne splača, bo dovolj, ako se tem modrovačem skliče v kratki spomin minula in tekoča nemška zgodovina, ker si ravno med enonarodnimi Nemci neminljive homatije in razpori roko podajajo, in oni sami nad svojo neslogo in svojim nesrečnim stanjem roke obupno sklepajo; čemu še druge pojati v ta nagnjusni vertinec!

Opomnim le še, da naj bi že vendar nehala tisto nadležno bahanje z „nemškim slovstvom“ in ponemčbino zagovarjanje iz tega nagiba, ker imajo le Nemci slovstvo, Slovani na pr. pa ne. Naj bi se že vendar ta smešna in ostudna prevzetnost jela sama sebe sramovati! Al drugi narodi morda le zavoljo „nemškega“ slovstva na svetu bivajo? I, tedaj naj se pa vsa zemlja v nemško knjigarno spremení, s bukvarniškimi prevali zastavi in ves človeški rod v same bravece nemških knjig prestvari, ako je z nemštvom dodelan človeštva vek in tek svetá! Rogač.

Še neki Vodnikov spominek.

Ko vzamem letošnji tečaj nemškega koledarja „Sternkalender“ v roke, mi nasproti stopi sostavek z napisom:

Wer war denn dieser Vodnik?

Eine Fahrt in's Krainerland.

to je: *Kdo pa je bil ta Vodnik?*

Potovanje na krajnsko zemljo.

Kako, si mislim, je prišel tak sostavek v nemški koledar tacega izdatelja, ki svoje oko obrača bolj na visoko cerkveno in državno politiko, in težko kaj vpraša za slovenski narod, ki je že davno nekakošno vtopljen med ptujšino. Pa mož, ki ima bister um, kakor dr. Brunner, vrednik časnika cerkvenega in imenovanega koledarja, povsod vé opaziti, kar je resničnega, dobrega, hvale vrednega. V koledarji sam popisuje, kako je prišel na krajnsko zemljo, in kako se mu je godilo, zlasti v Postojni, kjer je v zaduje v duhovski hiši, kjer je takrat še bival mnogozaslužni dekan gosp. Anton Kurc, našel bolj primerno prenočiše; bilo je namreč ravno v sredi vojskinega hruma, v binkoštno nedeljo zvečer lanskega leta. Ogledoval se je drugi dan s starega grada na Saviču po lepi Pivški dolini, in potem pod tistim po čudovitih postojnskih jamah. Zopet na svoje stanovišče pridši, je našel na mizi ravno nove bukve v četertini natisnjene v Ljubljani, ki mu jih je kaplan g. Janez Kapus hotel v spomin podeliti. Bile so bukve z napisom: „Vodnik-Album“, mit Beiträgen von 86 Verfassern und 4 lithografirten Beilagen, herausgegeben von Dr. E. H. Costa.

In tedaj obilno znani pisatelj dalje naznanuje svojo najdbo in svoje misli:

„Vodnik! — tedaj očitno neka krajnska veličina, ki je v kakoršni koli vednosti, umetnosti ali obertnosti razgledovanje budila. Bukve so po vsaki poti vredne, da jih človek nekoliko prebira“.

„Najpoprej sem bral životopis Vodnikov — in sem našel učenega moža, slavljenega zavoljo izobraževanja slovenskega jezika — visoko obdarovanega, za svojo domovino in za njeni jezik nadušenega človeka, ki je v svojem življenji, polnem pridnosti, truda in samodarovitosti, le žel zavid in preganjanje — in kteremu v čast se zdaj — 40 let po njegovi smerti — izdaja spomenik, s kterim se na enkrat po njegovi smerti vse hoče nadomestiti, kar se je o življenji tega moža zamudilo“.

„Dajmo zdaj nektere izpiske iz životopisa Vodnikovega“.